

שמעתא עמיקתא

א גליון רפ"א - פרשת האזינו - חג הסוכות - תשע"ז - קהילת חניכי הישיבות, רמות ב' א

עבודת המועדים

עבודת חג הסוכות

ההנהגה בימים שלפני סוכות

המנהג להשיכים למחרת יו"כ - "נחגו לעשות השכמה לתפילה במחרת יום כיפור שלא יקטרג השטן". (אליה רבא תרבי"ז ס"ק יב בשם השל"ה)

הימים שבין יו"כ לסוכות הם כיום הכיפורים במקצת, וכיו"ט - "אין אומרים תחינות מיום כיפור עד סוכות". (רמ"א ס"י תרבי"ז ס"ה)

"משום דהוי יו"ט כמו יום הכיפורים במקצת, כמו שכתוב במדרש על פסוק ולקחתם לכם ביום הראשון וכו' מכאן ואילך וכו'..." (ביאור הגר"א שם)

"ארבעה ימים שבין יום כיפורים לסוכות בהן עוסקין בני ישראל במצות סוכה וד' מינים ומעשים האלה מביאים את האדם ליד זכירה שיזכור בדיקותו בהשי"ת ולדבקה בו, על כן אלו הימים הם כמו יום טוב, מאחר שהעסקים הקדושים מביאים ליד זכירה הנ"ל, לשמוח בשמחה הרוחנית לעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב". (של"ה מסכת סוכה, עמוד השלום פרק נר מצוה, א)

הנה כדי שנגיע בצורה הנכונה לחג הסוכות, עלינו להזהר מאד בימי ההכנה לחג, שלא לאבד ח"ו את ההשגות שהשגנו בימים הקדושים שעברו, וכבר היה מי שהעיר שצריך ששנה זהירות בימים אלו, ובפרט בעת העיסוק בקניית ד' המינים, שלא להיות מושפע מאוירת הרחוב. ויש לזכור מה שהובא בקונטרס בעניני חג הסוכות (עמ' פו בשם הגר"צ במבגר) **"דאחרי הימים הנוראים צריך האדם להרגיש כמו חייל העומד בחזית באמצע מלחמה עם אקדה בידו, ויש חשש מהתקפה חדשה של האוייב בכל רגע, וחייב זה להיות מביט בכל רגע לכל צד לראות אם האוייב מתקרב, כדי שיוכל להורגו... ולכן גם אנו אחרי שכיננו בימיו"ל לצוץ את היצ"ר, עלינו להזהר מאותו אויב ערמומי העומד לקום עלינו בכל רגע ורגע, ולא לתת לו להתקרב אלינו".**

חג הסוכות גם כהמשך לימי הרחמים

כתב הגר"י הוטנר זצ"ל (פחד יצחק ר"ה מאמר י') **"שתים הן המערכות של קדושת המועדים בישראל: שלש רגלים וימים הנוראים ולמנוח איפוא... כי יחסו של קדושת חג הסוכות לכלל המועדים, יחס כפול הוא. כי מפאת אשר הוא המקרא קודש האחרון משלש הרגלים, הרי הוא חותם את מערכת קדושת הזמן של הרגלים; ומפאת אשר הוא המקרא קודש האחרון בירח האיתנים, הרי הוא חותם את קדושת הזמן של הימים הנוראים".**

מהות ימי הדין היא פחד ויראה, ומאידך, שלשת הרגלים הם זמן של שמחה, ובפשטות חג הסוכות שייך למערכת הרגלים, וביותר שעיקר מצות השמחה שנאמרה בתורה (ושמחת בחגך) נאמרה בחג זה. אבל באמת מעינו בחג הסוכות שהוא המשך ימי הדין, שהרי עדיין לא נגמר כל החיתונות עד אחרי הושענא רבה, ואפילו עד אחר שמיני עצרת. וא"כ מצד אחד עלינו לשמוח "שמחה יתירה" בחג זה (וכמש"כ הרמב"ם) ואפילו יותר משאר המועדים, ומאידך אנו ממשיכים את עבודת הימים הנוראים, וכמש"כ החיד"א "בימי החג לא יסיר מורא שהמים מעליו, וח"ו לשמוח שמחה שאינה של מצוה, ויזכור כל אשר טרח בעשרת ימי תשובה, ועוד כי יום הושענא רבה לקראתו ועדיין הוא בספק".

והמתבונן בעומק הדברים יראה שאין כאן סתירה כלל, שהרי אין ענין הפחד והאימה בימי הדין לשתק ולבטל את האדם, אלא אדרבה לקרבו ולרוממו להמליך את הקב"ה, וכפי שידועה לשונו של הרמב"ם (פירוש המשנה לר"ה) "שהם ימי מברר ומנוס אליו", וא"כ אחר שנתהוה לנו ונדכנו ע"י תשובה ותפילה בימים הנוראים, נתן לנו הקב"ה את חג הסוכות כדי לקדשנו ולרוממו, ודוקא חג זה שהוא אחר הימים הנוראים, הוא החותם את כל מערכת ג' הרגלים, שיש כאן ענין של תשובה מאהבה, באופן של שמחה ורוממות ועבודת מלכו.

ונראה עוד, שיש כאן גם חסד ה' עלינו, שנותן לנו זמן של שמחה ורוממות והתקרבות אליו לאחר ימי הדין, וחוף מענין אהבת ה' שיש כאן, יש לנו אפשרות

שמעתא אליבא דהלכתא

האם מותר לצאת לטיול למקום שאין סוכה

א. מצות ישיבה בסוכה. ב. הולכי דרכים במצות סוכה. ג. עידן דריתחא במפקיע עצמו ממצות סוכה.

א. מצות ישיבה בסוכה

נצטוונו לשבת בסוכה ז' ימים שנא' (ויקרא פ"ג פס' מב) בסוכות תשבו ז' ימים. ואמרו בש"ס **סוכה (כח)**: דכל אותם ימים אדם עושה סוכתו קבע ודירתו עראי, כיצד, אוכל ושותה ומטייל בסוכה ומשכן בסוכה. וכן הוא **בטש"ע** (סי' תרלט ס"ה).

ב. הולכי דרכים במצות סוכה

ואיתא בש"ס שם (כו.) **"הולכי דרכים ביום, פטורין מן הסוכה ביום וחייבין בלילה. הולכי דרכים בלילה, פטורין מן הסוכה בלילה וחייבין ביום. הולכי דרכים ביום ובלילה, פטורין מן הסוכה בין ביום ובין בלילה".** ופרש"י (שם) דטעמא דכתיב בסוכות תשבו, כעין ישיבת ביתו, כשם שכל השנה אינו נמנע מלכת בדרך בסחורה כך כל ימות החג שאינו יו"ט לא הצריכו הכתוב למנוע, ע"כ. וכן פסק **השו"ע** (סי' תרמ ס"ה ח). והוסיף **המ"ב** (סי' מ וסי' מב) דפטורים מלכונת סוכה וא"צ להמתין מלאכול עד שיגיעו לסוכה, אם לא שיזדמן לפניו סוכה בעת האוכל בלי טורח. [ויעוין **ברמ"א** שכתב דאף כשהולכי דרכים חייבים אינם חייבים אלא כשיוכלו למצוא סוכה, אבל אם אינם מוצאים סוכה יוכל לילך לדרכו, אף שלא ישבו בה לא יום ולא לילה, כשאר ימות השנה שאינו מניח דרכו משום ביתו].

ובטעם הפטור כתב **המ"ב** (סי' קט) דתשבו כעין תדורו אמר רחמנא וידוע כשאדם דר בביתו בשאר ימות השנה אינו נמנע מלנסוע לאיזה ענין ומניח את ביתו וה"ה בסוכה. ולפי"ז י"ל שכן הדין ליוצאים לדרך לצורך טיול דפטורים מהסוכה. אלא דשו"מ **באג"מ** (אור"ח ח"ג ס"ה צג) שכתב דלצאת לטיול ולתענוג בעלמא למקום שלא יהיה לו סוכה מסתבר שאסור, והולכי דרכים שפטורים מהסוכה אף כשיצאים לדבר הרשות היינו כשהולכין למסחר וכיוצא שהוא צורך ממש וגם הוא לכל אדם שבשגיל זה היה צריך לצאת גם מביתו, שלכן באופן זה מותר לצאת מהסוכה, אבל לטיול ולתענוג בעלמא שאין לזה שום צורך אינו כלום מה שבשגיל הואתו והנאתו היה יוצא מביתו כיון שלא היתה יציאתו אף מביתו לצורך, ע"כ.

ולכאורה צ"ע דאם נימא דפטור זה נאמר רק כשיצא לסחורה וכדו' לא הוי ליה להשו"ע נושא כליו לשתום בדבר. ואדרבה ז"ל בתר טעמא והרי כבר כתבו הפוסקים דטעם דהולכי דרכים פטורים דתשבו כעין תדורו אמר רחמנא וידוע כשאדם דר בביתו בשאר ימות השנה אינו נמנע מלנסוע לאיזה ענין ומניח את ביתו וכן ה"ה בסוכה. וכן דרכו של אדם לצאת נמי לטייל וכדומה. ואע"פ שרש"י כתב שיוצאים "לסחורה", מ"מ מוכח מסתימת הפוסקים שדבריו הם לאו דוקא, אלא אורחא דמלתא נקט. ועוד **דחתום** (שם ד"ה הולכי) פירשו דהולכי פטורים משום תשבו כעין תדורו כשם שאדם בביתו אין נמנע מלצאת לדרך כך אינו נמנע לצאת מסוכתו, ע"כ. ולא כתבו שיוצאים לסחורה. וע"כ מוכח דלסחורה לאו דוקא. ואף אם נימא דכוונת רש"י היא בדוקא. מ"מ ע"י **בב"י** (סי' תרמ) שאע"פ שדרכו להביא פירושו של רש"י בכל מקום הכא הביא סוגית הש"ס פירוש תוס' (שלא כתבו לסחורה) ושביבן (שלא כתבו לסחורה) ושביבן (שלא כתבו לסחורה) ודו"ק.

ג. עידן דריתחא במפקיע עצמו ממצות סוכה

ויעוין עוד **באג"מ** (שם) שכתב דאף אם נימא דפטור של הולכי דרכים נאמר אף ביוצא לטיול, מ"מ הא איתא **במנחות** (מא.) דבעידן דריתחא ענשין אף על מי"ע שאין חיוב על הגבאר, כמצות ציצית וכדו', ומבואר שם דאף באופן שהיה לו הנאה בלבישת בגדים הפטורין מציצית, ודואי לא בכוונה ליפטר מציצית לבש רב קטניא לסדינא וסרבלא הפטורין מציצית, לכן מסתבר דליכא לטיול ולתענוג למקום שליכא סוכה אסור.

ונדון בדבר זה. הדנה כתבו **התוס'** (ערכין ב: ד"ה חבל) דהא דאמרו חז"ל דבעידן דריתחא ענשין אף על מי"ע היינו דוקא באותן הימים וכל הטליתות היו ב' ד' כנפות, איכא עונש לאותו **שמשנה אותו להיפטר** אבל בזמן הזה שרוב הטליתות פטורים אין עונש למי שאינו קונה ד' כנפות, ע"כ. נמצא דבעידן דריתחא ענשין למי שעושה מעשה בידים כדי להפטר מהמצוה, אבל מי שאינו חוזר אחר קיום המצוה אינו נענש. מיהו אף לדעתם צריך להשתדל לקיים כל המצוות כמו שאמרו חז"ל **בסוטה** (יד.) "יוכי משה רבינו היה תאב לאכול מפירות הארץ כו' אלא לקיים מצות התלויות בארץ הוא רוצה", עיי"ש

ובשיטה מקובצת

(ערכין שם אות טו.)

אולם **הרבינו יונה** (שערי תשובה שער ג אות כב) כתב לענין ציצית דאע"ג דאם אין לו בגד כזה אינו חייב לקנותו, אף גם זאת אמרו רז"ל במנחות (שם) כי עונש יענש לעתות בצרה על דבר אשר לא חמד בלבבו וישר המצוה ושרה לבעבור סבב פני דבר חיובה עליו ולקחת לו בגד שיש לו ד' כנפות, ע"כ. מבואר דענשין אף על מה שלא משתדל אחר חיוב המצוה. אמנם **בב"י** (סי' כד) הביאר רק סברת התוס' הנ"ל, ועל כן כתב **בשו"ע** (סי' כד ס"ה א) ע"פ הגמ' בסוטה הנ"ל דטוב ונכון להיות אדם זהיר ללבוש טלית קטן כל היום כדי שיזכור המצוה בכל רגע וכו', ע"כ. וכ"כ **המהרש"ם** (ח"א סי' רט) ע"פ המדרש (פ' צו פ"ט אות ט).

אבל דעת **הח"י** (סי' קסו ד"ה ובה"ט) כסברת הרבינו יונה. דכן מבואר **בביאור הלכה** (סי' קכח על ס' ד' ד"ה אינם רוצים) בשם החמד משה. וכן הוא **בערוה"ש** (סי' ח אות ג). וכבר הארכנו בזה בס"ד בגליון פ"ה.

ולפי"ז י"ל שביציאה לטיול למקום שאין סוכה איכא משום בעידן דריתחא ענשין על עשה, לא מבעיא להרבינו יונה דע"י יציאתו נמצא מפקיע עצמו מהמצוה די"ל כן, אלא אף להתוס' י"ל כן דהרי סוכתו לפניו ועושה מעשה בידים ע"י יציאתו לדרך להפטר ממצות סוכה.

אולם יש לדחות דהרי אין כוונתו לצאת לטיול כדי לאפקיע עצמו מהמצוה, וא"כ י"ל דאין בכה"ג משום בעידן דריתחא כי לצורך עושה כן. וכבר מצינו **בט"ז** (יו"ד סי' שכד ס"ק יז) דבמקום צורך ליכא משום עידן דריתחא ענשין על העשה, שהרי כתב דאע"פ איכא אסור לעשות איש פחות פחות מכשיעור משום אפקעה ממוצת חלה, מ"מ רשאי לעשות העיסה פחות משיעור כשאין כוונתו לאפקיע איש מהמצוה. **והנצח צדק** (יו"ד סי' צג) כתי' דהא דאמרינן טעדיקי למיפטר נפשך מציצית נאמר כשעושה כן בלי דבר המכריחו אבל היכן שמוכרח י"ל דאין שייך כ"כ ע"ז טעדיקי וכו', ע"כ.

אלא דלכאורה יש להוכיח דצורך טיול אינו בכלל צורך לענין זה לאפקיע חשש "עידן דריתחא", דהרי מבואר **בשו"ע** (סי' תקלא ס"ד) ונושא כליו ע"פ הש"ס במו"ק (יד.) דלצאת מאר"י לחו"ל לצורך סחורה אף לרווחא (להתעשר) שרי אע"פ שמפקיע עצמו ממצות התלויות בארץ, כמ"ש **רשב"ם** (ב"ב צא.) דאסור לצאת מאר"י מפני שמפקיע עצמו ממצות (ופי' **הבית שלמה** (יו"ד סי' צד) שמפקיע א"ע ממצות התלויות בארץ), אולם לצורך טיול אסור. ומבואר דאף כשעושה לצורך טיול איכא משום אפקעה מהמצוה. וא"כ לכאורה ה"ה בני"ד, וכדעת האג"מ הנ"ל.

אולם יש לדחות דמצות סוכה איכא פטור דהולכי דרכים שהוא משום שכתוב "תשבו" ודרשין דענין תדורו ולא **הצריכו הכתוב למנוע מלצאת לדרך** כמבואר לעיל בשם הראשונים. וא"כ כיון שזו צורת המצוה לא שייך כלל הא דעידן דריתחא. (ועי' עוד **באג"מ** (יו"ד ח"ב ססי קל) שכתב דמי שלבש ציצית ביום אם אינו חוזר ולבשו בלילה אינו נענש בעידן דריתחא. ולפי"ז י"ל דאף לשיטתו אם כבר אכל היום בסוכה ליכא משום עידן דריתחא, ויש לחלק).

וכדברינו נקט **הגר"ש זצ"ל** (קובץ תשובות ח"ב סי' לו) שמונת לצאת לטיול, מפני שדרך דירה בכך ואין עונש בכך כמי שמתבטל ממ"ע. ומ"מ כשיצא צורך אינו ראוי לעשות כן. **והגר"מ שליט"א** (חוט שני סוכות פ"ב סי' ט) נקט דאע"פ שמונת לצאת לטיול אין ראוי לעשות כן שלא לאבד מצות סוכה, ע"כ. ואף האג"מ לא כתב כן אלא בלשון אפשר. ושוב העירוני שכן מבואר **ברבינו מנוח** (על הרמב"ם סוכה פ"ו ה"ד, ודו"ק). [ש"י"מ דעת הגר"ש זצ"ל (ספר הסוכה פסקים והערות אות ל) כהאג"מ דבה"ג

אינם פטורים מהסוכה, והוכיח כן מהמ"א (סי' תרמ ס"ד ק) שכתב שאין לחקו דם או לשתות משקה המשלשל בימי החג למי שמצטער בכך, מפני שהדבר גורם לו להיפטר מן הסוכה, וא"כ כ"ש שאין ללכת לטיול לשם תענוג כשע"י זה יתבטל ממצות סוכה. אולם יש לחלק דיציאה לטיול הוי משום כעין תדורו משא"כ לקיחת מאכל המשלשל שאין הדרך לקחתו באופן רגיל. ועוד יש לחלק דהתם הטעם אסירין כי היה יכול לפני או אחרי החג וע"כ לא פטורוהו כמ"ש המ"א שם וזה לא שייך בני"ד. ועיין.]

מסקנא דדינא

העולה לדינא דמי שיצא לטיול והגיע למקום שאין בו סוכה קרובה פטור מן הסוכה משום שדינו כהולכי דרכים. אלא שכל זה בדיעבד אבל לכתחלה אין ראוי לצאת לטיול למקום שאין בו סוכה כי נמצא פוטר עצמו מהמצוה.

בירך על ד' המינים ולאחר זמן שם לב שאוהו האתרוג הפוך מדרך גידולו, האם חוזר ומברך

א. מצות נטילת ד' מינים. ב. האם הד' המינים מעכבים זה את זה. ג. ברכה על ד' מינים עובר לעשייה. ד. הפסיק בדבור לפני שחזר להפוך האתרוג. ה. הפסיק באמירת הלל.

עובדא הוה במי שבירך על ד' מינים בעוד האתרוג שלא כדרך גידולו ושכח להפכו עד תפלת הלל, ושאל האם עליו לחזור ולברך.

א. **מצות נטילת ד' מינים**

נח' התנאים **בסוכה** (נד'): בחובת לקיחת ארבעה מינים, דעת רבי ישמעאל דמצות ד' מינים הוא שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד, אפילו שנים קטומים ואחד שאינו קטום. רבי טרפון אומר אפי' שלשתן קטומים. רבי עקיבא אומר כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה א'. **ופסק הרמב"ם** (פי"ז הי"ז) כרבי ישמעאל דבעי שלשה הדסים. ויעוין **במגיד משנה** שכן דעת כל הגאונים. אבל **הרמב"ן** (בהשגותיו על הל' לולב להראב"ד סי' ז) פסק כר"ע. והכרעת **השו"ע** (סי' תרטא) כהרמב"ם. ומבואר **בש"ס סוכה** (נב.) דלדעת רבנן ד' מינים א"צ אגד אלא דמ"מ מצוה להגדס בקשר גמור, דהיינו ב' קשרים זה על זה, כפי פסק נוי. וכן פסק **השו"ע** (נב.) וכן פסק **הרמב"ם** (נב.) **האם הד' המינים מעכבים זה את זה**

ושנינו **במנחות** (כז.) ארבע מינין שבלולב מעכבין זה את זה. ואמרו **בגמ'** (שם) לא שנו אלא שאין לו אבל יש לו אין מעכבין. וכן פסק **הרי"ף** (סוכה יז. ברי"ף) דאפי' דנטל כל חד וחד לחודיה נפיק ידי חובתיה דקיי"ל (סוכה יז.) לולב א"צ אגד. וכתב **הרא"ש** (שם סי' יז) שכן כתב **הבה"ט** (הל' לולב כל ע"ז).

אולם דעת **ר"ת** (הובא ברא"ש שם) דכיון דכולם מצוה אחת לא מסתבר שיועילו בזה אחר זה, ועי"כ הגיה בספרים לא שנו מעכבין זה את זה משום תמה אלא שאין לו, אבל יש לו תמה הוא אפי"פ שלא חיברם באגודה א' כדעת רבנן הנ"ל, ע"כ. מיהו כדעת הרי"ף ופסקו **הרמב"ם** (פי"ז הי"ז) **והר"ן** (סוכה יז. ד"ה ואף על גב.) ועיי"ש בשם הרמב"ן שדעתו דאף שלא היו ברשותו ביחד כל שנטל כולם יצא, וכי אמרינן דאין לו מעכבין היינו לומר שכל שלא נטל את כולם אפי' באחד מהם לא יצא, אבל כל שבאו לידו אפילו בזה אחר זה יצא, ואעפ"כ אין ראוי לברך על הלולב אפי"פ הוא יודע בבירור שיבואו לידו כולם שאפילו שאין מברכין אלא על הלולב אפי"ה כיון דאמרינן שאם לא יבואו כולן לידו לא יצא שמא לא יבואו לידו והוה ליה ברכה לבטלה, ע"כ. וכדברי הרי"ף ודעימיה פסק **השו"ע** (סי' תרטא סעי' ב.)

ג. **ברכה על ד' מינים עובר לעשייה**

והנה **התוס'** (סוכה לט. ד"ה ערב) כתבו דכיון דכל המצות מברכים עובר לעשייתן צריך לברך על הלולב קודם שיטלנו דאי לאחר שנטלו מדאגבניה נפק ביה, אי נמי משיתחיל ליטול לולב קודם שיטול האתרוג מברך, והיינו עובר לעשייתן שהרי מעכבים זה את זה, אי נמי לאחר שנטלם שניהם אלא שהופך אחד מהן דאמרינן בסוכה (מב.) דבכה"ג אין יוצא במצות אלא דרך גדילתו. ועוד י"ל דאפי' נקיט להו כדרך גדילתו אפשר שיתכוין שלא לצאת בו עד אחר ברכה דאע"ג דאמרי' בסוף ראוהו ביד' (ו"ה כח.) דמצות אינן צריכין כוונה מ"מ בעל כרחו לא נפיק, ע"כ. וכ"כ **הרא"ש** (שם סי' לג.) **והר"ן** (שם כ.) ד"ה ומדמרינן הביא סברת הנ"ל, מ"מ מסיק דאע"ג דמדאגביה נפק ביה מ"מ עדיין יש כאן שיעור מצוה שצריך לנענעו הילכך שפיר מקרי עובר לעשייתן, שלא בא למעט אלא שאין גומרינן את המצוה כולה קודם שיברך עליה, ע"כ.

ועי' **בשו"ע** (סי' תרטא סעי' ה) שפסק דיתברך על נטילת לולב ושהיינו, "קודם שיטול האתרוג", כדי שיברך עובר לעשייתו "או יהפוך האתרוג" עד שיברך. ועי' **במ"ב** (שם סי"ק כה) שהביא נמי העצה לכוון שלא לצאת במצוה עד שיטול כולם בידו, ועיין בבניאר הגר"א שכתב דזה העצה היא היות מוכשרת שבכולן, ע"כ.

ד. **הפסיק בדבור לפני שחזר להפוך האתרוג**

ויש שהקשו על האי עצה להפוך האתרוג כדי שהברכה תהיה עובר לעשייה, לפי הא דקיי"ל **בשו"ע** (שם סעי' יב) שאם נטל ד' המינים א' א' יצא, א"כ אם לא יהפוך הלולב נמצא שכבר קיים המצוה בהם, ואין הברכה עובר לעשייתם. **והב"ח** (יא) יצא עד כתב ליישב שאם נטלם בזה אחר זה לא היינו שלאחר שיטול את כל המינים יצא למפרע, אבל מתחלה ודאי לא יצא עד שיטול כולם, ולכן הברכה נחשבת עובר לעשייתן. [ועיי"ש שלמעשה מסיק דמ"מ יש להחמיר שיש להפך כל המינים בשעת הברכה. וכן פסק **הא"ר** (אות טז).]

ונמצא לפי דעת הב"ח דבני"ד אם הפסיק בדבור וכדו' בין הברכה להפרכת האתרוג תו לא עולה הברכה, דהרי לא יידי"ח נטילת לולב כלל, ואי"כ הברכה לא חלה (דהרי לדעתו חלה הברכה למפרע כשמקיים המצוה והפסיק בין הקיום לברכה). אלא דמשמע מהמ"ב דלא קיי"ל כדברי הב"ח, שהרי הביא **בשה"ע** (אות 6) בשם הגר"א דמעיךר הדין לא מהני להפוך את האתרוג כדי שהברכה תהיה עובר לעשייה, והיינו טעמא דכיון שהופך את כל האתרוג בלבד הרי יידי"ח כדין נטלם זאי"ז שפסק השו"ע בסעי' י"ב דכל שמונתים לפניו ונטלם אחד אחד יידי"ח ונמצא שאין הברכה עובר לעשייה [ועיי"ש בבניאר הגר"א]. ומבואר דלא כהב"ח הנ"ל. וכן מוכח מדברי הדרישה המובא להלכה במ"ב כמבואר בסמוך. וכן מוכח שהוא דעת **הגר"ש א"צ"ל** (ו' מינים בהלכתם בסופו ואשרי האיש פ"ב אות יג) שכתב ליישב קושיות הב"ח באופן אחר והיינו דכשאוהו את האתרוג הפוך הרי זה נחשב כאילו שמכוין להדיא שלא לצאת עדיין יידי"ח כיון שרק בדיעבד יוצא כשנטלם בזה אחר זה. ויעוין **בב"י** (סי' תרטא ד"ה כתוב) שכתב בשם **האחרות חיים** (הל' לולב אות כב.) "מעשה בהרם מושרלם שנטל לולב ביו"ט ראשון ובירך על נטילת לולב ושהיינו, ואח"כ הסתכל בו ולא מצא בו ערבה, והניחה בלולב וחזר ונטלו ונטל גם כן האתרוג ובירך על נטילת ערבה ושהיינו משום ערבה, והי' שאין צריך ליטול אלא הערבה בלבד אלא מצוה מן המובחר בעי למיעבד ליטול ארבע מינים בבת אחת". ומבואר אלא אין א' מהמינים לפניו, חוזר ומברך רק על אותו המים. וכתב **הדרישה** (שם אות א') דה"א אם מצא א' מהמינים מהופך דחזר ומברך, שהרי אינו יוצא אלא דרך גדילתו, וכשהוא חוזר ומברך על אותו שהיה מהופך, ע"כ. [ועי"כ מייירי דהפסיק בין הברכה להפרכת האתרוג דבכה"ג חייב לברך אפילו הד' המינים לפניו לדעת **הרמ"א** (סי' תרטא סעי' ב.) וכן פסק **המ"ב** דלא כהמ"א (סי' כח), ועיי"ש **בשה"ע** (א). אולם מהכה"ח שבסמוך מוכח שלמד שלדעת הדרישה כשהופך האתרוג חוזר לברך אף אם לא הפסיק. ומ"מ ע"כ דמייירי במי שאינו נוהג להפוך האתרוג לפני הברכה ע"מ שתהיה עובר לעשייתה].

ומוכח מכל זה דלעולם הברכה חלה על שאר המינים שנטל בדרך גידולם, ופיר' לחזור ולברך על אותו מין שהיה מהופך. וכן פסקו **הא"ר** (אות ח.) **והמ"ב** (סי' קנ.) ולפי"ז י"ל דה"ה בני"ד אם הפסיק בדבור ולאחר מכן שהפך האתרוג לדרך גידולו צריך לחזור ולברך על אותו מין שהיה מהופך. [אלא דיעוין **בכה"ח** (אותיות קכג-ד) שהביא דברי המ"א החולק על הדרישה ועי"כ פסק דאין לברך בכה"ג על מין מהופך משום סב"ל, אפי"כ הפסיק בדבור בינתיים. ומ"מ לפי מנהגינו להפוך האתרוג ע"מ שהברכה תהיה עובר לעשייה כמובן אינו חוזר ומברך כי בתחלת הברכה היה על דעת כן].

אלא דלפי סברת **הגר"ש א"צ"ל** הנ"ל שבאופן שהופך האתרוג הוי כמכוון להדיא שלא לצאת, אם הפסיק הרי לא קיים אף מצות לולב ועי"כ ברכתו אינו חלה כלל ועליו לברך על כל הד' מינים. (ואעפ"י **שמה"ב** הנ"ל לא משמע הכי אפשר דמייירי במי שאינו נוהג להפוך האתרוג ע"מ שתהיה הברכה עובר לעשייה ועי"כ דעתו לקיים המצוה מיד במה שנטל בידו).

ה. **הפסיק באמירת הלל**

ואכתיו יש לדון בגוונא שלא הפסיק אלא באמירת הלל, די"ל דאינו בכלל הפסק כיון שהנענועים שבו הם חלק מהמצוה. דהרי מצוה מדרבנן "לנענע" את ארבעה מינים כמ"ש **הלבוש** (סי' תרטא אות ח). אלא דאם לא נענע בדיעבד יצא כמ"ש **הרמ"א** (סי' תרטא סעי' יא) **והמ"ב** (שם).

ונחלקו הראשונים האם עיקר הנענועים הם בשעת הברכה או בשעת הלל. דעת **הרא"ש** (סוכה פ"ג סי' כ) בשם הראב"י"ה, דהעיקר הוא בשעת הברכה, אבל נענוע שבהלל הוא נענוע בעלמא. אולם **ברמב"ם** (לולב פי"ז הי"ט-ז) מוכח שעיקר הנענועים הם באמירת הלל (ועיי"ש אף הזכיר לנענע בשעת הברכה כלל). וכתב **המור"כ** (סי' תשנב) דכן הוא דעת **הא"לפסי** (יח: בהרי"ף) **והערן**. אלא דהוסיף "מיהו גם בשעת הברכה מצוה לנענע". וכבר פסק **השו"ע** (שם סעי' ח וסי' תרנב סעי' א) דעיקר הנענועים הם בשעת ההלל, אלא דיש לנענע גם בשעה שמברך.

ויעוין **במ"ב** (סי' תרטא סי' כ) שכתב שמי שלא בירך על הלולב כל זמן שלא נענע יכול לברך. ומבואר שהנענוע גם הוא חלק מהמצוה. וכי"כ **הבבורי עקב** (שם סי' כ) ועיי"ש ד"ל שעד הנענועים שהצמיחה והושגה מותר לברך. ועי' **פמ"ג** (סי' תרטא א"א סי' כב) שכתב שהברכה בשבעת קיום המצוה היא גם על הנענוע. וגדולה מזו מצינו **להגר"ח** (הובא בתשובות והנהגות ח"ג מנהגי הגר"ח) דהנענועים דהלל הם "גמרא" הנטילה ולכן נוטל בדוקא סמוך קודם הלל. **והגר"י** היה מקפיד ליקח לנענועים את האתרוג שנטל בראשונה וקיים המצוה בו. וגדולה מזו הובא **במקראי קדש** (סוכה ח"ב סי' טז) בשם הגר"ד בהר"ן שכתבחהל ויש להזהר שלא להשיב בין ברכת הלולב עד אחרי ההלל משום שהברכה על נטילת לולב חלה קאי על הנענועין שבהלל. [ועיין **בחידושי הגר"י** (ערכי ב.), אולם עי' **במ"ב** (סי' תרמט סי' ק) דמשמע דלא כדברי הגר"ח]. ועי' עוד בזה בגליון ע"ה. ולפי"ז י"ל דהלל אינו הפסק שהרי בו מקיימים גמר מצות נטילת לולב, וצ"ע כעת. [נאם נאמר דהלל הוי הפסק יכול לברך אף באמצע הלל כמבואר **במ"ב** (סי' תרמט סי' ק) בשם **החיי"א** (ככל קמו אז ד). ודעת **הגר"ש א"צ"ל** (הליכ"ש סוכות פ"א אות כ) ודבר הלכה אות לז' דאם לא בירך שהיינו ונזכר באמצע הלל מברך בין הפריקים].

מסקנא דינא

מי שבירך על ד' מינים והפך האתרוג כדי שברכתו תהיה עובר לעשייה, ולא חזר להפכו עד שהפסיק בדבור וכדומה, צריך לחזור ולברך. ואם הפסיק באמירת הלל בלבד צריך עיון אם נחשב הפסק ואינו חוזר ומברך.

להתבונן בכל מה שקבלנו והגענו בימי הדין, באופן שאין אנו נגישים מיד אל ימי החולין, אלא הכל מערכת אחת של קדושה המתחילה מר"ח אלול ע"י תיקון המעשים וההכנה, ועד שמיני עצרת שהוא הייחוד השלם. ונמצא מכל זה שאופיו של חג הסוכות הוא שמחה כהמשך לימי הדין (וכבר כתב היסוד ושורש העבודה שבשמחת בית השואבה ישיר שירים של ימים נוראים).

חיפוש וקניית ד' מינים

וכין שחג הסוכות הוא זמן תשובה מאהבה, יכול האדם להראות אהבתו להקב"ה בימים אלו, ע"י שטורח בקניית ד' המינים, ופעמים רבות שכרוך הדבר ביגיעה רבה וזמן רב, ויש להתבונן שכל הטורח הזה נעשה ע"מ לעשות נחת רוח להקב"ה, למען יקיים המצוה לא רק כדי "לצאת ידי חובתו" אלא אף בהידור וביופי, בפרט במצוה זו שבהרבה פרטים דין ה"הדר" הוא מעיקר המדן.

עוד יש לזכור את מאמר חז"ל במדרש שענין הד' מינים הוא כמו חרבות שעל ידם מראים אנו שזכינו בדין (י"דיון נצח") וכן שעל ידי מינים אלו מבטלים אנו רוחות רבה וטוללים רעים, א"כ כדאית היא מצוה זו לטרוח בה שעל ידי נוכח לגמר הדין לשנה טובה ולשפע ברכות וישועות.

ההכנה אל החג

והנה שונה הוא חג הסוכות משאר החגים בענין ההכנה אליו. שבו הזמן הקצר והמלאכה מרובה, ועד אז נדרשת עבודה רבה ועצומה לימי הדין הגדולים והנוראים, ארבעים ימי רצון שמר"ח אלול ועד יוה"כ, וא"כ לכל הפחות בימים אלו שבין יוה"כ לסוכות, החכם ענינו בראשו לנצל את הזמן (עד כמה שניתן) להתבונן במהות החג ולהתכונן אליו, באופן שהכל יהיה המשך להגיע לזמן שמחתו, זמן תשובה מאהבה וקרבת ה'.

מצוות החג

והרצוה להכין עצמו, יתבונן ויראה שג' הדברים העיקריים בחג הסוכות הם: א' מצות הסוכה, ב' מצות ד' מינים, ג' מצות "ושמחת בחגך". ולגבי מצות הסוכה יש לזכור שכל פעם ופעם שנכנס ויושב בה מקיים מצוה, וצריך להתעורר לזה כל פעם כיון שהטבע עושה את שלו, בפרט במצוה זו שכל ענינה הוא להעביר את דירת הקבע לדירת עראי של הסוכה.

וכן במצות ד' מינים, ובפרט לאחר כל הטורח הרב שטרח בחיפושם ונציאתם, ולא נותר אלא לקיים המצוה בשמחה ובחשק, לא רק ביום הראשון אלא גם בשאר הימים, בכל פעם ופעם, ויזכור שכל נענוע ונענוע מקיים מצות ה', ועוד שפועל בזה גדולות ונצורות לבטל רוחות רעות וטללים רעים.

והמצוה של "ושמחת בחגך", דורשת עבודה רבה והתחזקות (וכידוע בשם הגר"א שהיא המצוה הקשה ביותר לקיום משאר מצוות החג), אבל מאידך כיון שהוא "זמן שמחתנו" א"כ זהו הזמן המסונגל לזה ביותר, והבא להסתר מסייעין בידו. ומה גם שכתבו בספרים שמחג הסוכות אפשר לקבל שמחה לאימת המוה, ויש לשים לב לכל הנסיונות שמביא היצה"ר למנוע מאיתנו שמחה זו (וידוע כמה וכמה מעשים על גדולי ישראל שעמלו וטרחו להשיג ד' מינים מהודרים מאד, ובצורה זו או אחרת גרם בהם פסול, והתחזקו בעצמם שלא לבוא לכלל כעס, ואכמ"ל).

הושענא רבה ושמיני עצרת

כאמור בתחילת הדברים, מיוחד הוא חג הסוכות שיש בו גם את ענין המשך הימים הנוראים, ולא רק מצד שמחת החג שיש בו "תשובה מאהבה", אלא גם מצד יום הושענא רבה שהוא הגמר והחתימה לכל ימי הדין, והנהרג בהנהגתו בכל ימי החג ייקל עליו להגיע ליום זה בהנהגה הראויה ולעבוד כראוי את עבודת הלילה והיום, מאחר שגם שמחת החג איננה דבר נפרד אלא הכל המשך אחד של הימים הנוראים. והרצוה להתחזק בזה יזכור את כל עמלו ויגיעתו בימי הרחמים והסליחות, ולא נותר כעת אלא הגמר והסיום.

ומשם להגיע ליום שמיני עצרת, שגם בו יש את ב' פנים אלו, שהוא הגמר והתכלית של ג' הרגלים וכן הגמר של הימים הנוראים, וכפי שהמשיל הגר"ש פייקוס את כל מערכת המועדים ממלחיה (פסח) בר מצוה (שבועות) נישואין (סוכות) ושמיני עצרת הוא הייחוד השלם, וזה נעשה דוקא ע"י השמחה בתורה הקי'.

יעורנו ה' שנוכה להגיע למועד זה בהכנה הראויה ולקבל את כל ההשפעות הנשפעות עלינו, לעבור את כל ימים אלו ולהתעלות בהם מכל הבחינות, ולהמשיך אותם לכל ימות השנה החדשה יחד עם כל ההשגות שזכינו להם בימי הרחמים והתשובה.

נערך ע"י מחבר קנטרס

"עבודת ימים נוראים"

מסדרת עבודת המועדים